

בריתנו וצדקה

המכון להוצאת כתבי ומאמרי מורינו הגאון רבי יצחק ברנד שליט"א

אין פודין את השבויין יותר על כדי דמיהן

שני הסיבות לדין זה • הטעם שנפסק להלכה • אין שום היתר בעיסקא זו

מאמר מאת הרב אליעזר מלמד: מחיר חילופי שבויים • פדיון שבויים • המעשה במהר"ם מרוטנבורג • כאשר החוטפים מאיימים לרצוח את החטוף • כאשר החוטפים הם אויבי ישראל מרים • הסוברים שאין בכך איסור • המציאות דחתה את סברתם • האסונות • אנא אחיי אל תרעו

והר"ן בגיטין כתב שהרי"ף לא הכריע, אלא יש כלל שב ואל תעשה עדיף, וממילא אין לפדות.

מכל זה יוצא שעיקר דעת רוב רובם של הראשונים שהטעם של אין פודין הוא משום דלא ליתו ולגרבו, ולא חיישינן לספיקא של הרא"ש.

אין שום היתר בעיסקא זו

וממילא כאן אין סיבה לפדות בגלל שזה פיקוח נפש של החטופים, אלא הפוך, יש כאן פיקוח נפש של העתידים להיחטף והעתידים להיהרג ח"ו רח"ל.

וחוץ מזה, כאן יש סכנה גדולה גם אם פודים, בין משום שמפסיקים קצת המלחמה, וכל הפסקה של מלחמה גורם לפיקוח נפש, וכן יש בזה סכנת הפסקה של כללות המלחמה, וכן האויב משתמש בהפסקה להתחמש בחזרה, וכן מביאים הרבה סחורה שכולל דלק, ובין משום השבויים שנשארים שיותר קשה לפדות אח"כ.

בעת שמעתי בשם הרב יעקב קמינצקי זצ"ל שבשעת מלחמה אסור לשחרר שבויים, כדי שלא לחזק את האויב.

ועוד טעם לאסור, שהרי כאן לא פודין תמורת כסף, אלא תמורת הרבה רוצחים, שחזקה שהם ימשיכו לרצוח, כמו שראינו תמיד בשאר העיסקאות, וכל הצרה כאן נעשתה בעקבות עיסקת שליט ששחררו רוצחים שכעת מנהלים את הרציחה שקרו וגם קורים כל הזמן, ולא שייך

שני הסיבות לדין זה

הגמ' (גיטין דף מה ע"ב) מסתפקת מה הסיבה שאין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן, האם הוא משום דוחקא דציבורא נפירש רש"י: אין לנו לדחוק הצבור ולהביאו לידי עניות בשביל אלו, וממילא כשאדם פרטי רוצה לפדות הוא יכול. או שהסיבה היא משום דלא לגרבו נפירש רש"י: דלא ימסרו עובדי כוכבים נפשיהו וליגרבו ולייתו טפי מפני שמוכרין אותן ביוקר, היינו שלא יבואו לשבות יותר כדי להרויח כסף, ואז גם אדם פרטי לא יכול לפדות.

ובאחרונים כאן (הנלוו צפ"ט י"ד ס' רנב סע"ד) אומרים שיש עוד נפ"מ, אם יש סכנה. שאם הטעם הוא משום דוחקא דציבורא, מותר לפדות במקום סכנה נוה ע"פ התוס' (גיטין דף נח ע"ב ד"ה כל ממון), ואם הטעם משום דלא לגרבו, אסור גם בסכנה.

הטעם שנפסק להלכה

ועיינתי קצת בסוגיה, מה ההלכה בזה.

הרמב"ם (הלכות מתנות עניים ת, יג) פסק משום דלא לגרבו, וכ"פ השו"ע (ס' רנב סע"ד).

הרא"ש כתב שלא הכריעו.

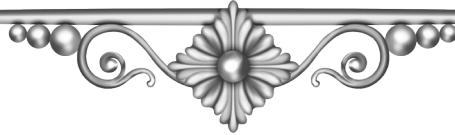
בר"ף לא הביא כלל השאלה. וכתבו הרמב"ן רשב"א וריטב"א בגיטין שבגמרא כתובות (דף נב ע"ב) הכריעה כהטעם משום דלא ליתו ולגרבו, וגם אדם פרטי אסור לפדות, ופסק זה הרי"ף, וממילא פסק הטעם דלא לגרבו. וכתבו שגם כך דעת רבינו חננאל.

שייך להתיר משום פיקוח נפש של השבוי, שהרי יש כאן פיקוח נפש של כל הציבור כאן.

כעת ראיתי תשובה של הרב אליעזר מלמד, שהולך באותו כיוון, רק האריך גם לפי המציאות [מצורף להלן].

להתיר משום פיקוח נפש של השבויים. וא"כ אין שום היתר בעיסקא זו.

וב"ש שכבר שמענו שמחבל אחד מן המיועדים לשחרורו אמר מפורש שאם ישתחרר ימשיך להרוג. וא"כ לא

נכתב בעזרהי"ת ע"י מורינו הרב שליט"א

ט' כסלו תשפ"ד

ניתן להשיג את הגליונות גם באתר 'בריתי יצחק'
וכן בדואר אלקטרוני TALMIDIM2@GMAIL.COM

מחיר חילופי שבויים

מצווה גדולה לפדות שבויים, והיא קודמת בחשיבותה לכל סוגי הצדקה השונים • אסור לשלם על פדיון שבויים מחיר מופקע • נחלקו הפוסקים כאשר החוטפים מאיימים לרצוח את החטוף • כאשר מדובר במלחמה באויבי ישראל, אסור להיכנע לשום סחטנות מצידם • אין לשלם בעבור החטוף יותר מאשר אדם תמורת אדם

הרב אליעזר מלמד | י"א כסלו תשפ"ד

גדולי ישראל שבאו אחריו משבי, ואת המוני ישראל מהוצאות מרובות שהיו עלולות ליצור שבר כלכלי בקהילות.

כאשר החוטפים מאיימים לרצוח את החטוף

עד כה עסקנו בשבוי שאין מאיימים לרוצחו, השאלה מה הדין כאשר החוטפים מאיימים לרוצחו. יש סוברים שבמקרה כזה מותר לשלם בעבורו סכום מופרז. מפני שהתקנה שלא לשלם כופר מופרז היא במקרה רגיל של שבי, אולם כאשר מאיימים להורגו, אזי מדובר בפיקוח נפש שדוחה את כל המצוות שבתורה, וגם תקנת חכמים בטלה, ויש לעשות הכול כדי לפדותו.

לעומתם, פוסקים רבים, וביניהם הרמב"ן, סוברים שגם במקרה זה אסור לשלם תשלום מופרז. משום שאם ייכנעו, ייצרו תמריץ לתפוס שבויים נוספים משלנו ולאיים על חייהם. ועל כן, מצד הדאגה הכללית לשלום הציבור, ולסכנת הנפשות הצפויה לשבויים שבעתיד, אסור להיכנע להם. למעשה שאלה זו לא הוכרעה, וגם גדולי הפוסקים האחרונים נחלקו בה (פמ"י משנה יורה דעה רנ"ג, ז).

כאשר החוטפים הם אויבי ישראל מרים

עד כה עסקנו בחוטפים שמגמתם היא בצע כסף, אולם השאלה מה הדין כאשר החוטפים הם אויבי ישראל מרים, והם מוכנים לשחרר את החטופים רק תמורת שחרור מחבלים רבים?

תשובה: כאשר מדובר בפושעים שחטפו תמורת בצע כסף, יש אומרים שבמקרה של סכנת נפשות מותר לנטות מהדרכת החכמים שלא לפדות שבויים יותר מכדי דמיהם. אולם כאשר מדובר במלחמה באויבי ישראל, אסור להיכנע לשום סחטנות מצידם. משום שאם ניכנע, אויבינו יראו זאת כסימן ברור של חולשה, המורל שלהם יעלה, והם יוסיפו ביתר מרץ לפגוע בנו. וכן ידוע שלאחר כל הצלחה כזאת, מצטרפים מחבלים נוספים לשורותיהם. בנוסף לכך, אלו שיוצאים לפגוע בנו לא יחששו לעתידם, משום שיסמכו על כך שגם אם ייתפסו במהרה ישתחררו מן הכלא הישראלי בעסקת שחרור. ועוד, ישנו חשש סביר שלפחות חלק מן המחבלים שישוחררו מן הכלא יחזרו ויפגעו ביהודים. לכן, למרות הכאב שבדבר, אין להיכנע

שאלה קשה עומדת בפני מדינת ישראל, כיצד לשחרר את כ-240 החטופים בידי החמאס. האם להסכים לעסקה לשחרורם תמורת מחבלים רבים ועצירת המלחמה? נברר סוגיה זו מהמקורות.

פדיון שבויים

אמרו חכמים שמצווה גדולה לפדות שבויים, והיא קודמת בחשיבותה לכל סוגי הצדקה השונים, מפני שהשבוי סובל מרעב, צמא וחוסר בגדים, ובנוסף לכך חייו בסכנה (גמ' בתרא ט, ב). לכן אין לחסוך במאמצים כדי להציל שבויים (רמב"ם ושלחן ערוך יורה דעה רנ"ג, ב).

אולם קבעו חכמים הלכה, שאסור לשלם על פדיון שבויים מחיר מופקע, כמבואר במשנה: "אין פודים את השבויים יתר על כדי דמיהם, מפני תיקון העולם" (גיטין מה, ב). הנימוק העיקרי לתקנה זו, כפי שמבואר בתלמוד, כדי שלא ליצור תמריץ לשודדים לתפוס עוד ועוד שבויים משלנו, לאחר שידעו שאנחנו מוכנים לשלם בעבורם כל מחיר. אומנם בתלמוד נזכר טעם נוסף לתקנה, כדי שלא לדחוק את הציבור לתרום ממון רב מעבר לכוחותיו. אולם דעת רוב הראשונים, הלוא הם הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש והטור, שהטעם העיקרי לתקנה הוא כדי שלא לעודד את השודדים לתפוס יהודים, וכן נפסק בשולחן ערוך (יורה דעה רנ"ג, ז).

המעטיה במהר"ם מרוטנבורג

מוספר על אחד מגדולי ישראל, רבי מאיר מרוטנבורג, (ד'תמקעה-ה'ע"ג; 1215-1293), שנתפס בשבי על ידי הקיסר הרשע רודולף שרצה למלא את קופתו הריקה תמורת פדיונו. מהר"ם הושם בכלא אנזיסהיים שבאלזס, והסכום שהוצע תמורת שחרורו היה מעל ומעבר למקובל. תלמידיו הרבים רצו לאסוף את הכסף לפדיונו, משום שגם לפי ההלכה, אם מדובר בתלמיד חכם שהוא גדול הדור מותר לשלם בעבור פדיונו כל סכום שבעולם. אולם מהר"ם, שהיה אז כבן שבעים ואחת, הורה להם שלא לפדותו משום שהבין שאם ישלמו על פדות נפשו סכום עצום, ימשיכו שונאי ישראל לתפוס רבנים נוספים ויתבעו בעבורם סכומי עתק. וכך שהה מהר"ם מרוטנבורג במשך שבע שנים במאסר, עד ליום פטירתו. בגדולת נפשו ובמסירותו הרבה למען הכלל גדר מהר"ם מרוטנבורג את הפרצה, והציל את

לפדות חייל תמורת יותר משבוי אחד, והרי יש רבנים שהסכימו להתיר, ואף הראשון לציון הרב עובדיה יוסף הורה לשרי ש"ס לתמוך בשחרור יותר מאלף מחבלים תמורת גלעד שליט. והשבתי שהמציאות הוכיחה שדברי חכמים שהורו שלא לפדות שבוי ביותר מכדי דמיו מפני תיקון העולם שרירים וקיימים, ודברי הרבנים שמצאו היתרים לעבור על כך דחויים. ואילו היו רואים את התוצאות של העסקאות הללו, היו בוודאי חוזרים בהם. שכן הם סמכו על "מומחי הביטחון", והמציאות הוכיחה שהכניעה הובילה לאסונות.

האסונות

תחילה הייתה עסקת ג'יבריל בשנת תשמ"ה, 1985, בה שוחררו 1,150 מחבלים תמורת שלושה חיילי צה"ל. המשוחררים הללו הובילו את האינתיפאדה הראשונה שפרצה פחות משלוש שנים לאחר העסקה. בשנת תשס"ד, 2004, נחתמה עסקה עם חיזבאללה, בה שוחרר אלחנן טננבוים ועוד שלוש גופות של חיילים תמורת 450 מחבלים, ביניהם שיח' עובייד ומוסטפא דיראני.

עוד היו עסקאות שונות במשך השנים אולם תהליך ההתדרדרות נמשך, והגיע לשיא בעסקה לשחרור גלעד שליט בתשע"ב, אוקטובר 2011, אז שוחרר שליט תמורת 1027 מחבלים. מפקד הזרוע הצבאית של החמאס אחמד ג'עברי אמר שהאסירים ששוחררו היו אחראים לרציחתם של 569 אזרחים ישראלים. ראש הממשלה בנימין נתניהו ועוד 26 שרים תמכו בעסקה, שלושה התנגדו: אביגדור ליברמן, משה יעלון ועוזי לנדאו.

בתוך שנים ספורות רבים מהמחבלים ששוחררו ליהודה ושומרון חזרו לעסוק בטרור, וכפי הנראה מאות יהודים נהרגו על ידם. והמחבלים ששוחררו לעזה ובראשם יחיא סינוואר יזמו את ההתקפה הרצחנית בשמחת תורה על היישובים הסמוכים לעזה, שבה נהרגו יותר מאלף ומאתיים, והמלחמה שעתה מדינת ישראל מנהלת כדי להשמיד את מפלצת הטרור שהקימו עוד לא נגמרה.

אנא אחיי אל תרעו

צריך להתאמץ מאוד כדי לשחרר את כל החטופים, אולם אסור לעשות זאת תוך סיכון חייהם של אלפי חיילים ואזרחים. לבני המשפחות קשה לבוא בטענה, צערם כבד מנשוא. אלה שעוזרים להם להעלות את הנושא בחו"ל עושים עבודת קודש. אולם אלה שמפגינים במדינת ישראל, והתקשורת מפרסמת בשמם, שהממשלה צריכה לעשות "הכול" כדי לשחרר את החטופים - נותנים כוח לאויב ומסכנים את חיילינו שנמצאים בחזית. מי יודע, אולי בלעדיהם האויב כבר היה מתפשר, וכשהוא שומע על ההפגנות הוא מבין שיש בידו הרבה יותר כוח והוא מעלה את המחיר וגם דורש לעצור את המלחמה, ובינתיים חיילינו מסתכנים, והסיכוי שכל החטופים ישוחררו פוחת.

לסחטנות ולשלם תמורת החטוף יותר מן המקובל במקרים כאלה, היינו אדם תמורת אדם.

הכלל הוא שבעת מלחמה אין נכנעים לשום תכתיב של האויב, ואם תפסו אפילו שבוי אחד שלנו יוצאים בגללו למלחמה כדי להצילו. וכפי שלמדנו בתורה, שנאמר: "וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים, ויילחם בישראל וישב ממנו שבי" (נמדנר כא, ב), ואמרו חכמים (כמוצא נרס"י) שרק שפחה אחת תפסו מישראל. וכדי להצילה לא פתחו במשא ומתן, אלא יצאו נגדם למלחמה. וכן נהג דוד, בעת שפשטו העמלקים על צקלג ולקחו את הנשים בשבי, לא עשה עימם משא ומתן אלא נלחם בהם והציל את השבויים (שמואל א' פרק ל). ואפילו אם באו האויבים לתפוס קש ותבן בלבד, יוצאים כנגדם למלחמה, משום שאם ניכנע להם בדבר קטן, ימשיכו להלחם בנו עוד ועוד (ערוצין מה, ב). וכ"כ הרב כלאב זצ"ל (מסומין כרך ד).

כל זה אמור לגבי מחבלים ואויבים שממשיכים במלחמתם. אבל כאשר מדובר במלחמה שתמה, במסגרת ההסכמים על סיום המלחמה מותר להחליף את כל השבויים שבידינו תמורת השבויים שבידם, למרות שיש בידנו הרבה יותר שבויים. משום שזהו הנהוג המקובל בהסכמי הפסקת אש, ואין זה נחשב יותר מכדי דמיהם.

הסוברים שאין נכך איסור

אומנם היו רבנים שהעלו סברות שלפיהן מותר לשחרר מחבלים רבים תמורת חייל אחד. הרב שאול ישראלי התיר להחליף שבוי שלנו תמורת הרבה שבויים, על פי הסברה שמותר לאדם לפדות את עצמו גם במחיר מופקע. ולדעתו כל חייל שמתגייס לצבא כאילו ביטח את עצמו נגד שבי, שיפדוהו בכל מחיר. ולכן התיר לצה"ל להחליט האם לפדותו ובאיזה מחיר. אומנם יחד עם זאת גם התיר לסכן חיילים כדי שלא לשחרר מחבלים רבים, כדי למנוע כניעה והשפלת כבוד ישראל (עיינו פוות בנימין א, טו-יז, ובאסיא חלק 1, עמ' 8). והרב אורטנר התיר זאת משום שאין ודאות שהמחבלים המשוחררים ימשיכו בטרור (מסומין כרך יג).

הרב גורן הסכים שאסור להיכנע לסחטנות מחבלים, אבל לגבי חיילים שנפלו בשבי בעת מילוי משימתם, כתב שאולי אפשר למצוא היתר לשחרורם תמורת מחבלים רבים, שכן ייתכן שמוטלת על המדינה חובה מוחלטת לפדותם בכל מחיר, בלא להתחשב בנזק שהדבר עלול לגרום לביטחון ולמדינה. אולם מכיוון שהדבר מסוכן למדינת ישראל, קבע שחובה לקבוע עונש מוות למחבלים, כי לולא כן לא תהיה הרתעה כלפיהם, כי יסמכו על כך שישתחררו בעסקת חילופי שבויים (תורת המדינה).

המציאות דחתה את סברתם

כבר לפני יותר מעשרים שנה כתבתי על סוגיה זו, וחזרתי וכתבתי על כך כמה פעמים לפני עסקת גלעד שליט, ובכל הפעמים היו קוראים ששאלו איך כתבתי כדבר נחרץ שאסור